

VIRÁGH ÁGNES

HUN-REN-DE Középkori Magyarország és Közép-Európa Hadtörténete
Kutatócsoport

Aetas 39. évf. 2024. 3. szám, 221–225.

ISSN 0237-7934

DOI 10.14232/aetas.2024.3.221-225

www.aetas.hu

Harci traumákról a PTSD árnyékában

Owen Rees – Kathryn Hurlock – Jason Crowley (eds.): *Combat Stress in Pre-modern Europe (Mental Health in Historical Perspective)*. Cham, Palgrave-Macmillan, 2022. 204 oldal

A traumák történeti kutatása iránt az 1990-es évek óta egyre inkább fokozódik az érdeklődés, és a hadtörténet terén is találni szép számmal ebben a témában született publikációkat.¹ A holland Brill Kiadó egyik sorozata (*Explorations in Medieval Culture*) ragadta meg talán a legkifejezőbbben a traumák lehetséges értelmezési keretét a középkort illetően. A sorozat első darabja zömében a harci traumáknak a fizikai sebekkel kapcsolatos jellemzőire koncentrált;² majd egy általánosabb, ugyanakkor átfogó képet kívántak adni egy újabb kötetrel, amelyben sokkal inkább arra törekedtek, hogy a traumáknak az emberek által megtapasztalt, kulturális és narratív konstrukciói is szóba kerüljenek.³ Ennek a kutatási iránynak a követői még a harci traumák tárgyalása esetén is kitérnek a különféle szövegek irodalmi vonatkozásaira és a műfaji jellemzőkre, emellett tekintettel vannak a szövegek mögött álló társadalmi szereplők céljaira és mentalitására egyaránt.

Ezt a fokozott érdeklődést tükrözi a most tárgyalt tanulmánykötet is, mely a manches-

teri Metropolitan Egyetemen tartott, harci traumákkal foglalkozó műhelykonferencia (2018) előadásainak írott változatait tartalmazza.

Tanulságos tüzetesen szemügyre venni a bevezetést (*Combat Trauma in Pre-modern Europe: An Introduction*), mivel a szerkesztők itt fejtik ki a kiadvánnyal kapcsolatos, a módszertant is érintő céljaikat: a traumákról kialakult diskurzushoz csatlakozva „új és forradalmi szempontokat felvető elvek” mentén kívánnak párbeszédet kezdeményezni a téma szakértőivel. Már ezen a ponton felvethető néhány koncepcionális probléma.

A kötet címében szereplő „pre-modern” fogalom elég tág meghatározás. Jó kiindulási alap lehet az, hogy a szerkesztők kutatási korszakából következtetünk a tanulmányok kronológiai eloszlására, ez azonban csak hozzávetőleges információval bír: ketten közülük (Owen Rees és Jason Crowley) klasszika-filológusok, a harmadik társ (Kathryn Hurlock) pedig középkorász. Jóllehet a szerkesztők széles spektrumú kronológiai betekintést ígérnek a harci traumák vizsgálatába, a kötet zömét mégis az antikvitás időszakára eső öt tanulmány teszi ki, csupán kettő koncentrált a középkorra, és csak egy tárgyalja a kora újkori Angliát. A bevezetésből sajnos nem tudjuk meg, miért ezek a tanulmányok

¹ Lásd például Alexandra Onuf – Nicholas Ealy (eds.): *Violence, Trauma, and Memory: Responses to War in the Late Medieval and Early Modern World*, (Reading Trauma and Memory). London, 2022.

² Larissa Tracy – Kelly DeVries (eds.): *Wounds and Wound Repair in Medieval Culture*,

(*Explorations in Medieval Culture*, 1). Leiden–Boston, 2016.

³ Wendy J. Turner – Christina Lee (eds.): *Trauma in Medieval Society*, (*Explorations in Medieval Culture*, 7). Leiden–Boston, 2018.

hivatottak arra, és miért ilyen felosztásban, hogy lefedjék a „pre-modern” harci traumák témáját. Ezt a kérdést tovább bonyolítja az, hogy a célok között szerepel az alábbi folyamat nyomon követése: „a modernitás előtti harci traumák megjelenése vagy meg nem jelenése a különböző történelmi időszakokban és kulturális kontextusokban” (2. old.), amire a szerkesztők szerint jól alkalmazható az általuk használt kronológia. Üdvözlendő ugyanakkor az a szerkesztői szándék, hogy fő vonalakban igyekeztek az olvasókat eligazítani a traumák vizsgálati lehetőségeiről, és ennek keretében mutatták be azt a két irányzatot (univerzalisták – relativisták), amely meghatározta a „történelmi traumakutatást”.

Mintha mindkét felfogásnak azonos teret szeretnének adni, persze mégis kiolvasható a sorokból, hogy a relativizmus javára billen a kötetben a mérleg nyelve. Előbb röviden az univerzalisták (Walid Abdul-Hamid, Jamie Hughes, Lawrence Tritle, Peter Meineck, David Konstan, Lukasz Rózycki) álláspontját ismerhetjük meg, akik a traumákat a történelemben állandónak és változatlanak tartják. Az irányzat követőinek többsége nem veszi figyelembe, hogy a különböző emberi társadalmak és kultúrák mind egyediek, és nem lehet általános posztulátumok alá besorolni egyiket sem. A relativisták ezzel szemben a kultúrspecifikus vonásokat is szem előtt tartják, és tagadják a traumák univerzális jellegét. Az antropológus Alan Young szerint a 19. század előtt nem igazolható a PTSD (poszttraumas stressz szindróma) előfordulása, a pszichiáter Derek Summerfield pedig kétségre vonja az emberi szenvedés és fájdalom medikalizálását. A relativisták közé tartozik az egyik szervező-szerkesztő, Jason Crowley is, aki arra mutatott rá, hogy a görög

hoplitáknak a PTSD-re való fogékonyságát semlegesítette az őket körülvevő kultúra.

Ezen a ponton megemlítendő a kötet-szerkesztési elvek egy újabb hátránya: az elméleteknek és irányzatoknak biztosított szokatlanul nagy szabadság a struktúra és a mondanivaló rovására ment. A szerkesztők minden lehetséges értelmezésnek teret kívántak adni, ugyanakkor világosabb összegzésre lenne szükség a bevezetőben a két kutatási irányzat előnyeiről és hátrányairól. Mindemellett nem tudtak szabadulni a modernitás fogalmi készletétől: a cím egy másik eleme, a *combat stress* ugyanis azt sugallja, hogy a modernitás előtti időszakban is létezett harci trauma. Noha a külső borítón és a belső címlapon a kötet címében *combat stress* szerepel, a bevezetőben már *combat trauma* áll, s a kötet többi írása is inkább ez utóbbit használja. Felsejlik az olvasóban az a gondolat is, hogy a *combat stress/trauma* szerkezet alkalmazásával a szerkesztők a relativisták álláspontját követik: bár teret adnak az univerzalistáknak, helyesebbnek vélik a traumák egyetemességét elvetni, miközben a pszichoterápia terminológiáját megtartják és vizsgálják a modernitás előtti korokban. Ebből az is következik, hogy még a pszichológiai traumák egyetemességét kritikusan szemlélő írások egy részében is a PTSD igazolására vagy cáfolatára keresik a választ, így viszont háttérbe szorulnak a társadalmi szempontok, melyek kulcsfontosságúak lennének a háború emberekre gyakorolt hatásának a megértésében.

A bevezetőben a traumaelmélet⁴ összetett fogalmának bemutatása több teret igényelt volna, erre az olvasók kíváncsiak lennének, mivel a traumakutatásnak többféle megközelítése létezik, s fontos lenne tudni, hogy a szerkesztők melyiket tartják érvé-

⁴ Susannah Radstone: *Trauma Theory: Contexts, Politics, Ethics*. Paragraph, vol. 30. (2007) No. 1. 9–29.; a késő középkor/kora újkor esetében: Kuijpers, Erika: *The Creation and Development of Social Memories of Traumatic Events: The Oudewater Massacre*

of 1575. In: Michael Linden – Krzysztof Rutkowski (eds.): *Hurting Memories and Beneficial Forgetting: Posttraumatic Stress Disorders, Biographical Developments, and Social Conflicts*. London, 2013. 191–201.

nyesnek az általuk szerkesztett kötetre nézve. A pontatlan fogalomhasználat eredményeképpen elmarad annak levezetése, hogy mi minden tartozhat a *harci trauma* fogalmkörébe: például a félelem és gyáva-ság, harag, de akár a sírás⁵ is. Ugyanakkor a szerkesztők sem tagadják, hogy amit ma a háborúkkal összefüggésben pszichológiai fogalmakkal írunk le, az a korábbi korokban különféle emberi tapasztalatként és élményként jelent meg a forrásokban. A pszichológiai terminusok használata helyett a történelmi kutatásban az utóbbi feltárása gyümölcsözőbb.

Mindemellett, már 2018-ban sem lehetett új és forradalmi ez a kezdeményezés, még kevésbé a könyv megjelenésekor, 2022-ben, ugyanis az érzelmek története – amely a pszichohistóriától nem is áll távol – több példát mutatott arra, hogyan lehet a harci cselekményeknek az emberekre és a társadalomra gyakorolt hatását összefüggésbe hozni az érzelmek történelmi vizsgálatával.⁶ Ezt a tényt a szerkesztők mintha nem akarnák tudomásul venni, ugyan egy-két munkára hivatkoznak (7. oldal, 22. jegyzet), mégis fontosabbnak tartják a klasszika-filológusok körében nagyobb teret nyert modern pszichiátriai eredményekhez igazodó elemzéseket.

Az első két tanulmány főként elméleti alapokra épít. Owen Rees (*Post-traumatic Stress Disorder: An Ancient Greek Case Study in Retrospective Diagnosis*) néhány ókori görög példán (például Xenophónnak az *Anabaszisz* című művén) keresztül vázolta fel a PTSD azonosíthatatlanságát a forrásokban. Rees érvelésének fő iránya az, hogy az

univerzalisták tételei nem fogadhatók el kritika nélkül, s helyesebb megoldás lehet a forrásvizsgálatot eltávolítani a diagnózisok felállításától.

Giorgia Proietti szintén egy görög témára koncentrált (*A Collective War Trauma in Classical Athens? Coping with the Human Cost of Warfare in Aeschylus' Persians*), egy Aiszkhülosz-dráma (*Perzsák*) szerepét elemzi az athéniak életében a görög–perzsa háborúk idején. Külön kitekint arra, hogy a dráma mit jelenthetett a hátországnak: a hadi özvegyeknek és félárvának, továbbá az agg, fiaikat vesztett szülőknek és a háború során rokkanttá vált harcosoknak. Érvelése szerint az számukra a háború kiváltotta traumák feldolgozásának a lehetőségét nyújtotta. Lenyűgöző olvasni a modern recepció-elméletekből kiinduló következtetéseket az ókori görög világra vonatkozóan, ugyanakkor kérdés marad, hogy milyen befogadói és értelmezői gyakorlatot követett a lakosság. Csakugyan ugyanazok az áthallások és értelmezések jellemezték akkor a poliszlakókat, mint amelyekre a ma embere az értelemzés folyamata során jut?

A római katonák és a PTSD kapcsolatát két tanulmány is tárgyalja. Az egyikben Andrew Fear (*Legal Evidence for Roman PTSD?*) részletesen ismerteti több jogtörténelmi forrást citálva a katonák öngyilkosságának azon eseteit, amelyek a rómaiak számára elfogadhatók voltak. Fear szerint a „traumának” nevezhető életvégi elfáradás vagy a betegségek elviselhetetlensége miatt megkísérelt öngyilkossági kísérlet Hadrianusnak köszönhetően már csak becstelen elbocsátással

⁵ Lásd ehhez Veszprémy László: *A pityergő Árpádtól a könnyező Szent Lászlóig: a könynyekre fakadó hadvezér a Névtelen Gesztája 39. és a Krónikaszerkesztés 121., 137. fejezetében*. Acta Universitatis Szegediensis: Acta Historica, 138. (2015) 17–32.

⁶ Például: Jan Plamper: *Fear: Soldiers and Emotion in Early Twentieth-Century Russian Military Psychology*. Slavic Review, vol. 68. (2009) No. 2. 259–283.; Damien Boquet – Piroska Nagy: *Sensible Moyen Âge: Une*

histoire des émotions de l'Occident médiéval. Paris, 2015., angol fordítása: *Medieval Sensibilities: A History of Emotions in the Middle Ages* Translated by Robert Shaw. Cambridge MA – Medford, 2018.; az ókorra vonatkozóan, még a PTSD-t is érintve: Andromache Karanika – Vassiliki Panoussi (eds.): *Emotional Trauma in Greece and Rome: Representations and Reactions*, (Routledge Monographs in Classical Studies). London, 2020.

(*missio ignominosa*) járt, a források nyelvezete alapján pedig kizárja a PTSD jelenlétét a katonák között. Joanne E. Ball (*Terrible but Unavoidable? Combat Trauma and a Change to Legal Proscriptions on Roman Military Suicide Under Hadrian*) több esetben is kitér arra, hogy a modern orvoslás eredményeit nem szerencsés visszavetíteni az antikvitásra, ennek ellenére a PTSD-t akarja azonosítani a római hadseregben. Fear tanulmányához hasonló szempontok szerint veszi sorra a fejsérüléseket, illetve a katonacsászárok idejétől, különösen Hadrianus császárságától az egyre gyakoribbá váló háborúkat, melyek növelhették a katonákban a pszichológiai eredetű traumák kialakulásának esélyét. A bemutatás hátránya az, amint Ball is megjegyzi, hogy mindezt nem lehet forrásokkal igazolni.

A kötet egyik legjobban sikerült tanulmánya az egyik Szophoklész-drámában (*Aiasz*) szereplő, Aiasz traumáját forgatókönyvként értelmező Constantine Christoforou megközelítése (*Combat Trauma and Ajax: A Script-Based Approach*). A traumák kutatásának ugyanis alapvető problémája az, hogy a PTSD, amint a kötetben is említik, csak az 1980-ban megjelent DSM-III-ben⁷ szerepelt először, majd a DSM-V-ban határozta meg teljesebben: *flashback*ek formájában visszatérő rémálmok, minimum egy hónapig fennálló mentális zavarok szükségesek a meglétéhez, valamint még hat másik kritérium. Christoforou ugyan nem mondja ki, de a relativista szárnyhoz tartozhat, aki elveti a PTSD univerzalizmusát. Annak azonosítása/azonosíthatatlansága problémája helyett a szerző összegyűjtötte és rekonstruálta azt a forgatókönyvet (*script*), amely a korabeli kulturális és társadalmi jegyekből, valamint a drámán belüli, illetve a dráma és a közőség közötti interakcióból kibontakozik. A

kötetben ezen az egyetlen ponton nyerne helyes értelmezést a „traumák” az érzelmek szempontjából, bár Christoforou sem utal az érzelmek történetének (*history of emotions*) módszertani vagy historiográfiai eredményeire.

A második legjobban sikerült tanulmány (*Was There Combat Trauma in the Middle Ages? A Case for Moral Injury in Pre-modern Conflict*) szerzőjeként Kathryn Hurllock a harci trauma új megközelítését nyújtja az „erkölcsi sérülés” fogalmának adaptálása révén. A fogalom meghatározását nem veszi félvállról, bemutatja alkalmazásának kerekeit, és megindokolja, miért lehet sikeres a középkort illetően a ‘trauma’ szóban rejlő anakronizmus elkerülése érdekében olyan leírásokra fókuszálni, amelyek a harcosok egyfajta morális értelemben vett, sérült állapotát tudják felfedni. A szövegelemzésben az első kereszties hadjáratok idejére koncentrálnak (11-12. század), a krónikások munkái alapján kimutatja, hogy egy-egy szentföldi csata kudarcához a morálisan romlott hadi vezetők járultak hozzá, akik miatt irányíthatatlanná váltak a katonák a harctéren.

A másik középkori témájú, Chelsea Grosskopf⁸ által írt tanulmány (*Fear and Loathing in Eyrbyggja Saga: Combat Trauma in Medieval Iceland*) egy finn disszertációra alapozva mutatja be az egyik *sagá*nak a harci traumákkal kapcsolatos fejezetét. A szerző két eset ismertetés révén viszi tovább az „erkölcsi sérülés” vizsgálatát. Tüzetesen taglalja egy izlandi harcos „traumáját”, majd átvált a *berserkerekre*. Csak a konklúzió előtti sorokban veti fel, hogy a társadalomban hogyan változott a *berserkerek*ről alkotott kép, és ez mennyiben befolyásolta a róluk fennmaradt leírásokat a *sagák*ban. A *sagák*ban rejlő transzmissziós potenciált viszont messzemenőleg kiaknázta

⁷ Az Amerikai Pszichiátriai Társaság által a mentális zavarok meghatározására használt diagnosztikai és statisztikai kézikönyv 3. kiadása: *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*.

⁸ Az egyetlen szemet szűrő sajtóhiba a kötetben a bevezetés 10. oldalán található elírás: „Grosskopf”.

Grosskopf: az egyik harcos csataélményei az énekmondókat (*skaldok*) utánzó versszakok formájában a narratív leírástól eltérő módon jelennek meg, s ezt a szerző érvelése szerint tudatosan alakította ki így a történet lejegyzője.

A hadtörténeti kutatásban újabban egyre nagyobb figyelmet kapnak a „nem harcolók”, jóllehet korszaktól függően változhat, pontosan kiket érthetünk alattuk. Ismini Pells tanulmánya (*Understandings of Adversity and Resilience Amongst Women and Children During the Seventeenth-Century British Civil Wars*) a nem harcoló nők és gyerekek társadalmi-gazdasági helyzetére fókuszál a kötet egyetlen kora újkori tanulmányaként. Itt is meghatározó az irodalomelméleti megközelítés. A szerző olyan nőket vizsgál, akik segélyekért folyamodtak a 17. századi angol polgárháborúban harcolt és elhunyt férjeik özvegyeként, és mint az elemzésből kiderült, ezek a nők gyakran sikeresen tudták kifejezni tragikus életkörülményeiket. Pells rávilágít arra, hogy amit manapság könnyelműen „traumatikus élményként” aposztrofálunk, az nem feltétlenül volt az az angol

polgári forradalom idején. A társadalom gyengébbnek, kiszolgáltatottabbnak gondolt tagjainak ellenállóképessége akár családi, közösségi stratégiákban is testet ölthetett, és a „tragikusnak” titulált élethelyzetek értelmezhetők e stratégiák részeként is.

A kötet szerkesztői tudatosan nem írtak összefoglalást a kötet végére, mindössze egy rövid név- és tárgymutató áll a könnyebb tájékozódás érdekében az olvasó rendelkezésére. Összességében megállapítható, hogy a kötet igazán sikerült tanulmányai azok, amelyekben a szerzők a szerkesztői elvekkel ellentétben nem feltétlenül „az ősi PTSD” után kezdtek el nyomozni, hogy annak igazolása vagy cáfolata mellett sorakoztassanak fel példákat, hanem a vizsgált történeti közegből kiindulva határozták meg elemzési kategóriáikat. Érdeemes megjegyezni, hogy a Palgrave-Macmillan kiadónál jelennek meg az olyan érzelem- és tapasztalattörténeti sorozatok, amelyek a harci traumák vizsgálatát is határozottabb mederbe terelhetnék,⁹ de ehhez előbb szűkíteni kell a nézőpontot, és fel kell adni a széles kronológia megjelenítésének az eszméjét.

⁹ Lásd például: Jennifer Spinks – Charles Zika (eds.): *Disaster, Death and the Emotions in the Shadow of the Apocalypse, 1400–1700*, (Palgrave Studies in the History of Emotions).

London, 2016. Part II: Violent Upheaval: Unleashed Emotions, 91–174.

Contents

Essays

MALÉTH ÁGNES	
Papal Power and the Hungarian High Priesthood in the 14th Century: Servitium Payments	5
GÁBOR SZATLÓCZKI	
The Knight, the Footman, and the Host. The Military Organization and Army of the Kingdom of Hungary at the Time of the Battle of Mohács	18
MÁRTON PELLÉS	
The Uncertain Period of Hungarian Maritime Trade During the First Half of the Horthy Era (1921–1929)	54
PÉTER TURBUCZ	
The First Chapter of a Ministerial Career. Miklós Asztalos at the Department of Social Policy of the Prime Minister's Office	68
DÁNIEL BORÓVI	
The Removal and Reerection of the Statues of Queen Elizabeth in Budapest II. György Zala's Memorial on Eskü Square and Other Minor Elizabeth Statues in the Capital	93

Workshop

BERTALAN BORDÁS	
Ármin Vámbéry as a British Political Informant in the Years of the Great Eastern Crisis of 1875–1878	136
IVÁN ZOLTÁN DÉNES	
Polemics between Henrik Marczali and Gyula Szekfű	148

Theory and Method

PÉTER ALABÁN	
Film-Sociography as a Historical Source: Microsociety in the Gulyás Brothers' Films	170

Interview

ÁGNES TAMÁS	
„I don't have to explain anymore why I'm working with visual sources". Interview with german historian Annette Vowinckel	192
Annette Vowinckel's Bibliography	198
ANNETTE VOWINCKEL	
Picture Agents: The Actors of the Photography Business (Translator: Ágnes Tamás)	201

Outlook

OSZKÁR GORCSA	
Additions to the History of Prisoners of War in World War I	208
<i>(Verena Moritz – Julia Walleczek-Fritz (Hg.): Kriegsgefangenschaft in Österreich-Ungarn 1914–1918. Historiographien, Kontext, Themen. Wien–Köln: Böhlau Verlag, 2022.)</i>	

CSABA LÉVAI	
The American Revolution and the Habsburg Monarchy	215
<i>(Jonathan Singerton: The American Revolution and the Habsburg Monarchy. Charlottesville – London: University of Virginia Press, 2022.)</i>	
ÁGNES VIRÁGH	
About Combat Trauma in the Shadow of PTSD	221
<i>(Owen Rees – Kathryn Hurlock – Jason Crowley (eds.): Combat Stress in Pre-modern Europe [Mental Health in Historical Perspective]. Cham: Palgrave-Macmillan, 2022.)</i>	

Az Aetas történettudományi folyóirat 2024. évi előfizetői felhívása

2024-re tervezett tematikus számaink a következők:

Észak-amerikai történelmi perspektívák
Autonomisták és patentálisok (1859. évi Protestáns Pátens körüli küzdelmek)
19-20. századi európai és magyar történelem
1848/1849 – Amikor nemzet született

Folytatjuk „Elmélet és módszer” rovatunkat. Interjút tervezünk **Annette Vowinckellel** (Németország), **Amelie Lanier**-vel (Ausztria) és **David Waldstreicherrel** (USA).

Eddigi gyakorlatunknak megfelelően a 2024-es évfolyamra is **kedvezményt** biztosítunk előfizető olvasóinknak, hogy ezzel is jelezzük, nagyra becsüljük bizalmukat.

Többféle előfizetői módot ajánlunk fel, hogy alkalmazkodjunk olvasóink igényeihez:

Éves előfizetői ár:	5000 Ft (tartalmazza a postaköltséget, az év végén pdf formátumban elektronikusan is előfizetőink rendelkezésére bocsátjuk az évi négy számunkat!)
Éves elektronikus előfizetői ár:	2500 Ft (pdf file-ban e-mailen a lapszámok megjelenésekor)
Egy számot megrendelőknél:	1250 Ft + postaköltség
Egy szám könyvesbolti ára:	1500 Ft

A folyóirat megrendelhető a kiadó e-mail és postai címén.

Korábbi számunkat (postaköltség felszámolásával) a szerkesztőség címén szintén meg lehet rendelni.

Rendkívül fontos folyóiratunk számára előfizetőink támogatása! Kérjük, támogasson bennünket előfizetésével.

Jövedelemadójának 1%át ebben az évben is felajánlhatja egy olyan egyesületnek, alapítványnak, amelyet arra érdemesnek ítél. Folyóiratunk szerkesztői azzal a kéréssel fordulnak Önnek, hogy ha támogatásra méltónak tartja folyóiratunkat, válassza az AETAS-t.

Adószámunk: 19079581-2-06

Nagyon köszönjük Olvasóinknak eddigi támogatásukat!

Aetas Könyv- és Lapkiadó Egyesület
6701 Szeged, Pf. 1179
<http://www.aetas.hu>
aetas@mail.u-szeged.hu

Az AETAS történettudományi folyóirat. Megjelenik évente négy alkalommal. Kiadója az AETAS Könyv- és Lapkiadó Egyesület. A lap főként történeti tárgyú tanulmányokat, forrásokat, kritikákat, ismertetéseket, interjúkat közöl, de szívesen fogad írásokat a társadalomtudományok más ágaiból is.

*

Az AETAS megjelenését döntően alapítványi támogatás teszi lehetővé. Az AETAS több vagy akár egy száma is megrendelhető a szerkesztőség címén.

A folyóirat előfizetési díja egy évre 5000 Ft.

A lap ára egy szám megrendelése esetén 1250 Ft + postaköltség,
könyvesboltban 1500 Ft.

A folyóirat elektronikus előfizetési díja egy évre 2500 Ft

*

Az AETAS-t a szerkesztőség terjeszti. A lap megvásárolható:

Budapest:

Írók Könyvesboltja

ELTE BTK Könyvtár

Penna Bölcsész Könyvesbolt

*

Kiadja az AETAS Könyv- és Lapkiadó Egyesület

6701 Szeged, Pf. 1179.

e-mail: aetas@mail.u-szeged.hu

<http://www.aetas.hu>

Felelős kiadó: Deák Ágnes

Olvasószerkesztő: Horváthné Szélpál Mária

Szerkesztőségi titkár: Wirt Leticia

Telefon: +36 (30) 59-66-594

A borítót tervezte: Annus Gábor

Nyomdai munkálatok: Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő

Felelős vezető: Drágán György

ISSN 0237-7934

Bolti ár: 1500,- Ft
Előfizetőknek: 1250,- Ft

„A „gulyáskommunizmus” országában a vidéki szegénység témáját az Aczél György névvel fémjelzett – „túr-tilt-támogat” mezsgyéjén mozgó – kultúrpolitika igyekezett háttérbe szorítani, habár a Magyar Írók Szövetsége és a Hazafias Népfront Pest megyei Bizottsága szociográfiák és azokból készült dokumentumjátékok készítésére buzdította a fiatal írókat s rendezőket, a kultúrpolitikus szavait szem előtt tartva. Aczél kiemelte: „...az egész lakosság a kor kulturális szintjén éljen és gondolkozzék, hogy a műveltség, a kultúra ne csak az iskolában, ne csak magas szellemi szinten, a tudományban, a művészetben legyen jelen, hanem váljék tömegméretűvé, hassa át az élet mindennapjait, nemcsak a fiatalság, hanem a felnőttek hétköznapi világát is.” Persze nem úgy, miképp azt a Gulyás testvérek ábrázolták a Valóság – síppal, dobbal, avagy tűzön, vízen át (1968) folytatásaként 1978-ban elkészült Vannak változások című, forgatási helyszíneként Penészlekre visszatérő, a „Végh-ankétnek” egyfajta teret adó filmszociográfiában. Gulyás Gyula visszaemlékezése szerint Aczél „a budapesti pártértekezleten másfél oldalas beszédben csak ezzel a filmmel foglalkozott, hangsúlyozva, milyen kártékony és el-lenséges aknamunka folyik a filmgyártásban”.

Alabán Péter tanulmányát számunk 170–191. oldalán olvashatják.
